

УДК 631.115.1
JEL Classification Q12

Голубев Андрій²

аспірант кафедри економіки та управління підприємствами
Академія праці, соціальних відносин і туризму
м. Київ, Україна
E-mail: Zvit.zav@gmail.com

МІСЦЕ І РОЛЬ ФЕРМЕРСЬКИХ ГОСПОДАРСТВ У СФЕРІ АГРАРНОГО ВИРОБНИЦТВА

Анотація

Вступ. Фермерське господарство часто є основа життя та діяльності не тільки самого фермера, а й всієї його родини, що створює єдині умови життя та визначає мету й інтереси всіх членів родини. Саме в цьому контексті й полягає роль фермерських господарств у розвитку аграрної сфери економіки країни.

Відповідно, постає завдання вивчення діяльності фермерських господарств, їх соціально-економічних особливостей у нинішніх умовах в Україні.

Методи. При написанні статті застосовувались загальноприйняті методи дослідження: монографічний метод, методи наукового пізнання, логічного узагальнення, а також методи статистичної обробки інформації.

Результати. У статті обґрунтовується необхідність подальшого розвитку фермерства в Україні. Зазначається, що фермерські господарства мають певні переваги, які вигідно відрізняють їх від інших підприємницьких структур у сфері аграрного виробництва. Розглянута класифікація фермерських господарств. Визначено їх особливі функції, які вони покликані здійснювати для подальшого розвитку сільського господарства, а саме: створювати конкурентне середовище великим сільськогосподарським підприємствам, забезпечувати зайнятість сільського населення тощо.

Перспективи. Фермерське господарство слід розглядати не просто як форму організації праці, а як спосіб життя селянина, що включає не тільки його професійну діяльність, а й базується на якнайповнішому використанні специфіки сільського життя, єдності виробничої і культурної сфер життєдіяльності.

Ключові слова: фермерські господарства, господарства сімейного типу, ринкове середовище, типи фермерських господарств, переваги фермерських господарств.

Вступ.

В умовах реформування та розвитку сільського господарства на базі колективних сільськогосподарських підприємств сформувалися нові агроформування, зокрема, це фермерські господарства, сільськогосподарські кооперативи, акціонерні товариства та інші. Відбулися процеси роздержавлення землі та її перерозподіл між різними формами сільськогосподарського господарювання. Загалом, у галузі створено понад 40 тис. підприємств ринкового типу, які нині можна вважати основною виробничою базою аграрного сектору економіки України.

² Науковий керівник: Корчинська О.А., д.е.н., с.н.с., доцент

Відповідно, постає завдання вивчення діяльності фермерських господарств, їх соціально-економічних особливостей у нинішніх умовах в Україні.

Аналіз останніх досліджень та публікацій.

Теорія, методологія та практика становлення і функціонування фермерських господарств у процесі ринкових перетворень в аграрній економіці знайшли своє відображення у наукових працях багатьох авторів, зокрема: І.М. Глібчука, В.П. Горьового, С.В. Тимчука, П.М. Макаренка, Л.Л. Мельника, Ю.О. Махортова, В.Л. Дмитренка та інших вчених.

Незважаючи на вагомий внесок зазначених авторів у вирішення завдання щодо визначення економічної сутності і ролі фермерства в аграрній сфері, залишаються аспекти, які потребують подальшого дослідження.

Мета.

Метою статті є дослідження та обґрунтування місця і ролі фермерських господарств у сфері аграрного виробництва на сучасному етапі розвитку економіки.

Методологія дослідження.

У процесі дослідження застосовувались загальноприйняті методи: монографічний, методи наукового пізнання, логічного узагальнення, а також методи статистичної обробки інформації.

Результати.

Як засвідчує досвід багатьох країн світу, за рахунок фермерських господарств забезпечуються як часткова, так і повна зайнятість сільського населення, а також продовольча безпека цих країн.

Так, наприклад, у Німеччині більше 90% сільськогосподарських підприємств – це сімейні ферми із середнім розміром землі 49 га. У Фінляндії сільськогосподарське виробництво на 100 % представлене фермерськими господарствами, середній розмір земельних угідь в яких становить 38 га. У Польщі 61 % земель використовується біля 136 тис. фермерських скотарських господарств [1, с. 111–115]. В США сімейні фермерські господарства виробляють 84% всієї сільськогосподарської продукції країни, використовуючи при цьому 78% земельних угідь сільськогосподарського призначення. У Бразилії цей показник становить 40% продукції на 25% земельних угідь, а на Фіджі сімейні фермерські господарства виробляють 84% батату, рису, кукурудзи, тапіони та бабових, використовуючи при цьому 47,4% сільськогосподарських угідь цієї республіки [2]. Невеликі за розмірами фермерські господарства в цих країнах здатні досить швидко маневрувати і реагувати на ринкові потреби виробництва та його кон'юнктуру.

Отже, багатовіковий світовий досвід показує, що основу аграрного сектору країн з розвинутою ринковою економікою становлять фермерські господарства, які представляють собою ринково орієнтовані підприємницькі структури, які мають земельні наділи для виготовлення товарної сільськогосподарської продукції, можуть займатися її переробленням і реалізацією.

Щодо України, то ряд авторів, зокрема А.С. Олійник, Л.В.Корнілов, О.В.Абрамович вважають, що фермерство тільки зароджується і є відносно новою формою господарювання в сучасних ринкових умовах нашої країни.

Ми маємо підстави стверджувати, що насправді розвиток фермерства в Україні має тривалу історію, що засвідчує важливу роль фермерських господарств як в аграрній сфері, так й економіці нашої країни в цілому.

Проте, новий етап відновлення фермерських господарств як господарюючих суб'єктів в аграрній сфері економіки нашої країни розпочався з проголошенням незалежності України та прийняттям спочатку Закону України «Про селянське (фермерське) господарство», а потім Закону України «Про фермерське господарство». Згідно з цим законом «фермерське господарство є

формою підприємницької діяльності громадян, які виявили бажання виробляти товарну сільськогосподарську продукцію, здійснювати її переробку та реалізацію з метою отримання прибутку на земельних ділянках, наданих їм у власність та/або користування, у тому числі в оренду, для ведення фермерського господарства, товарного сільськогосподарського виробництва, особистого селянського господарства, відповідно до закону» [3].

Мета цієї форми господарювання полягає в отриманні прибутку через ефективне виробництво конкурентоспроможної сільськогосподарської продукції з подальшою її переробкою та реалізацією на внутрішніх і зовнішніх ринках. Ґрунтується вона на специфічних принципах ведення аграрного бізнесу, зокрема:

- 1) бізнесовій самостійності з правом створення юридичної особи;
- 2) винятково добровільному становленню та функціонуванню;
- 3) вільному найму працівників та запозиченню інвестицій;
- 4) самостійному виконанню своїх виробничих програм;
- 5) вільному розпорядженні отриманим економічним ефектом.

З початку 90-х років минулого століття фермерські господарства стали повноправними учасниками ринку сільськогосподарської продукції в Україні. Разом з тим, до сих пір серед науковців існують різні точки зору відносно перспектив розвитку даної форми підприємницької діяльності та її значимості для сільського господарства й економіки країни, в цілому.

Ми дотримуємося точки зору, що фермерські господарства представляють важливу складову конкурентного середовища в сфері аграрного виробництва. Фермерські господарства мають ряд переваг, які вигідно відрізняють їх від інших форм підприємництва в аграрній сфері економіки.

По-перше, це потужна внутрішня мотивація і особистий інтерес до розвитку господарства як особистої власності. Поєднання в особі фермера власника, підприємця, менеджера і працівника сприяє підвищенню індивідуальної зацікавленості в результатах праці, формуванню господарського ставлення до засобів виробництва і, особливо, землі.

По-друге, проста організаційна структура і система управління, що означає відсутність внутрішніх бюрократичних перепон і сприяє швидкому прийняттю управлінських рішень.

По-третє, дружня робоча атмосфера, обумовлена діяльністю людей з родинними стосунками. Як результат, відсутність плинності робочих кадрів та інших кадрових проблем.

По-четверте, гнучке реагування на ринкові зміни і творчий підхід до досягнення мети виробництва. Невизначеність і ризикованість ринкових операцій, непередбачуваність погодних умов, живі організми, задіяні в аграрному виробництві – все це вимагає швидкого реагування і творчого ставлення до організації збуту продукції, коригування технології виробництва, термінів здійснення технологічних операцій тощо.

По-п'яте, повна економічна, фінансова й виробнича відповідальність за результати діяльності, що спонукає фермера шукати оптимальні канали закупівлі матеріально-технічних ресурсів та збуту виробленої продукції, застосовувати ефективні технології виробництва.

По-шосте, відчуття необхідності створення «фермерської династії», міцні зв'язки між усіма членами родини і поколіннями. Це формує сумлінне ставлення до довілля, сприяє збалансованому розвитку виробництва з урахуванням не тільки економічної вигоди, а й екологічних аспектів, що є вирішальним чинником ефективного аграрного виробництва.

Фермерське господарство – це не просто форма організації праці. Це є спосіб життя селянина, що не тільки включає його професійну діяльність, а й базується на якнайповнішому використанні специфіки сільського життя, єдності виробничої і культурної сфер життєдіяльності. Це є основа життя та діяльності не тільки самого фермера, а й, у більшості випадків, всієї його родини, створюючи єдині умови життя та визначаючи мету та інтереси всіх членів родини. Саме в цьому контексті й слід розглядати роль фермерських господарств у розвитку аграрної сфери економіки країни.

Сільське господарство за своєю природою є багатофункціональним. Крім продовольчого забезпечення, до його функцій слід віднести створення робочих місць у сільських населених пунктах, збереження селянства, сприяння економічному та соціальному розвитку сільських територій. Розвитком агрохолдингів не вирішується жодна з перерахованих функцій [4].

На сьогоднішній день існують різні типи і види фермерських господарств. Так, Мохненко А.С. [5] пропонує здійснювати класифікацію фермерських формувань за наступними ознаками: спеціалізація, залучення найманої праці, землезабезпечення і землекористування.

З огляду на рівень спеціалізації, фермерські господарства можна розподілити на монокультурні (однопрофільні) і багатогалузеві (спеціалізуються на виробництві 2–3 і більше видів сільськогосподарської продукції).

За другою ознакою фермерські господарства поділяються на ті, що застосовують найману працю і господарства без залучення найманої праці. Сучасні моделі аграрної економіки не передбачають широкого залучення найманої праці. В аграрному секторі фермери, що застосовують найману працю, в більшості випадків, самі приймають участь у безпосередньому виробничому процесі, тобто є не лише менеджерами.

За критерієм землеволодіння і землекористування фермерські формування можна розділити на три групи: фермер-власник земельного наділу, який використовується у виробництві; фермер-орендар з повною орендою земельних часток; фермер-власник з частковою орендою землі.

Ю. Баландін [6] вважає, що при оцінці функціонування фермерських формувань важливого значення набуває їх класифікація за організаційними формами ведення виробництва. Виходячи з цього він запропонував наступні типи господарств:

– сімейні господарства, голови яких разом із своїми сім'ями управляють всією діяльністю, здійснюють капіталовкладення та отримують прибуток, в основному, як результат від застосування власної праці й праці членів всієї сім'ї;

– міжсімейні (спільні) господарства, які утворюються шляхом об'єднання земельних ділянок і капіталу двох або більше господарів для здійснення підприємницької діяльності в більших обсягах;

– малі кооперативи сімейних господарств, майно яких формується на правах спільної власності, а управління здійснюється виборною особою, звільненою чи не звільненою від основної роботи в кооперативі.

В.П. Горьовий і С.В. Тимчук [7] запропонували наступну класифікаційну схему. В залежності від типу організації виробництва фермерські господарства поділяються на такі категорії:

– сімейні (один двір), власники яких разом із своїми сім'ями займаються господарською діяльністю, вкладають необхідні засоби і виконують всі виробничі операції;

– сумісні, утворені із декількох сімей рідних або шляхом об'єднання власності двох і більше осіб.

У свою чергу типи фермерських господарств діляться на групи із такими ознаками:

— перша група – у сім'ї власником є її глава; наявність у сім'ї дольової власності; дольова участь у власності господарств (у спільних господарствах);

— друга група — проста сімейна оренда, складна оренда (у двох і більше землевласників), приватне володіння землею.

За способом управління автори виділяють такі основні форми фермерських господарств:

1) прості сімейні фермерські господарства (створені зазвичай на невеликій земельній площі, переважно, моноспеціалізовані);

2) приватно-орендні (створені на базі великих КСП колишніми керівниками, функціонують у формі агрофірм, товариств тощо, переважно поліспеціалізовані);

3) об'єднання фермерів (за типом складної оренди функціонують у вигляді товариств, бувають як моно, так і поліспеціалізовані).

Наявність значної кількості різних типів і видів фермерських господарств свідчить про те, що вони представляють собою складне соціально-економічне явище, яке характеризується багатьма аспектами різного характеру.

Найбільш поширеною формою фермерських господарств у світі є саме сімейні ферми. Результати дослідження, проведеного в 93 країнах світу, говорять про те, що з понад 570 млн ферм більше 500 млн належать саме сім'ям. На сімейні ферми припадає не менше 56% виробленої сільськогосподарської продукції. Такі господарства обробляють значну частку земель сільськогосподарського призначення у світі: 83% – у Північній і Центральній Америці, 68% – у Європі, 85% – в Азії, 62% – в Африці. І тільки у Південній Америці ця частка становить 18% [8]. Така популярність фермерських господарств у світі обумовлена їх значною роллю в аграрному виробництві країн.

Значимість фермерських господарств для вітчизняної економіки обумовлена тими функціями, які вони покликані виконувати, а саме:

- значний внесок у валове виробництво сільськогосподарської продукції, і відповідно, участь у забезпеченні продовольчої безпеки і незалежності країни;

- забезпечення зайнятості сільського населення через створення додаткових робочих місць у сільській місцевості на противагу агрохолдинговим структурам, які орієнтовані на виробництво нетрудомістких сільськогосподарських культур, що призводить до скорочення чисельності зайнятих у сільському господарстві;

- організація ефективного виробництва, особливо у галузях, що технологічно вимагають значної кількості ручної праці (наприклад, ягідництво, бджільництво тощо) або невеликих обсягів продукції (наприклад, органічне виробництво, виробництво продукції для певних категорій населення, зокрема дітей і людей з особливими потребами);

- збереження і підвищення рівня родючості ґрунтів завдяки бережливому ставленню до власної землі.

- створення конкурентного середовища великим сільськогосподарським підприємствам, що позитивно позначається на всіх складових маркетингової політики сільськогосподарських товаровиробників і сприяє найповнішому задоволенню потреб споживачів;

- накопичення виробничого досвіду діяльності у сфері сільськогосподарського виробництва і передача його з покоління в покоління, що має важливе значення у сільському господарстві;

- відтворення села через розвиток сільських територій і збереження традицій та культури українського народу. Фермер зацікавлений у покращенні інфраструктури села, оскільки це означає для нього покращення побуту та рівня життя власної родини. Реальний статус господаря і власника фермерського господарства сприяє більшій турботі батьків про те, щоб діти не покидали село, щоб у них з'явився інтерес до життя в селі та господарювання на землі.

Висновки і перспективи.

Таким чином, на нинішньому етапі розвитку економіки фермерські господарства є не просто рівноправними учасниками сільськогосподарського виробництва, а й виконують специфічні функції, притаманні саме даній формі підприємницької діяльності у сфері аграрного бізнесу.

В перспективі їх потрібно розглядати не просто як форму організації праці, а як спосіб життя селянина, що включає не тільки його професійну діяльність, а й базується на якнайповнішому використанні специфіки сільського життя, єдності виробничої і культурної сфер життєдіяльності.

Список використаних джерел

1. Табінський В. А., Колесник Є. О., Сіліна І. С. Аналіз стану фермерських господарств в Україні. *Молодий вчений*. 2016. № 6 (33). С. 111–115.
2. Нестеренко Ю.О. Сімейні фермерські господарства: тенденції розвитку в світі та сучасний напрям господарювання в Україні. *Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету. Економічні науки*. 2015. Вип. 28. С. 59-67.

3. Закон України: "Про фермерське господарство" від 19.06.2003. № 973-IV (зі змін. і доп.). URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/973-15> (дата звернення 11.02.2017).
4. Саламін О.С. Актуальні проблеми становлення фермерських господарств. *Науковий вісник ЛНУВМБТ імені С.З. Гжицького*. 2017. Т. 19. № 76. С. 91-95.
5. Мохненко А.С. Розвиток фермерських господарств в системі факторів конкурентного середовища: теорія, методологія, практика : дис.... д.е.н. Херсон, 2011. 438 с.
6. Баландин Ю. С. Крестьянское хозяйство. Київ : Агропромиздат, 1992. 47 С.
7. Менеджмент фермерських господарств : навч. посіб. ; за ред. В.П. Горьового. Київ : «Центр учбової літератури», 2014. 366 с.
8. Беззуб І. Перспективи розвитку сімейних фермерських господарств в Україні. URL: http://nbuvip.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=419:agropromislovij-sektor-2&catid=71&Itemid=382 (дата звернення 15.02.2017).

Статтю отримано: 27.02.2017 / Рецензування 20.03.2017 / Прийнято до друку: 31.03.2017

Andrii Holubiev
Postgraduate Student
Department of Economics and Enterprise Management
Academy of Labor, Social Relations and Tourism
Kyiv, Ukraine
E-mail: Zvit.zav@gmail.com

THE PLACE AND ROLE OF FARMS IN THE FIELD OF AGRARIAN PRODUCTION

Abstract

Introduction. Farming is often the basis of the life and activities of not only the farmer but his whole family, which creates a single living environment and defines the purpose and interests of all family members. It is in this context that the role of farms is in the development of the agrarian sector of the country's economy.

Accordingly, the task of studying the activities of farms, their social and economic features in the current conditions in Ukraine appears.

Methods. Commonly used methods of research are applied in the writing of the article: monographic method, methods of scientific knowledge, logical generalization, as well as methods of statistical processing of information.

Results. The need for further development of farming in Ukraine is substantiated in the article. It is noted that farms have certain advantages that distinguish them favorably from other entrepreneurial structures in the field of agrarian production. The classification of farms is considered. Their special functions, which they are called to carry out for the further development of agriculture, are defined, namely: to create a competitive environment for large agricultural enterprises, to provide employment of the rural population, etc.

Discussion. Farming should be considered not only as a form of organization of labor, but as a lifestyle farmer, which includes not only his professional activities, but also based on the most complete use of the specifics of rural life, the unity of production and cultural spheres of life.

Keywords: farms, family-type households, market environment, types of farms, benefits of farms.

References

1. Tabinskyi, V.A., Koliesnyk, Ie.O., & Silina, I.S. (2016). Analiz stanu fermerskykh hospodarstv v Ukraini [Analysis of the condition of farms in Ukraine]. *Young scientist*, 6 (33), 111–115.
2. Nesterenko, Iu.O. (2015). Simeini fermerski hospodarstva: tendentsii rozvytku v sviti ta suchasnyi napriam hospodariuvannia v Ukraini [Family farms: trends in the world and modern business management in Ukraine]. *Scientific works of the Kirovohrad National Technical University. Economic Sciences*, 28, 59–67.
3. Law of Ukraine "On Farmers" dated 19.06.2003. No. 973-IV (with amendments and supplements). Retrieved from <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/973-15>.

4. Salamin, O.S. (2017). Aktualni problemy stanovlennia fermerskykh hospodarstv [Actual problems of formation farms]. *Scientific herald of LNUWMBT named after S.Z. Gzhytsky*, 76, 19, 91–95.
5. Mokhnenko, A.S. (2011). *Rozvytok fermerskykh hospodarstv v systemi faktoriv konkurentnoho seredovyscha: teoriia, metodolohiia, praktyka* [Development of farms in the system of factors of the competitive environment: theory, methodology, practice]. Kherson, 438.
6. Balandin, Yu. S. (1992). *Krest'yanskoye khozyaystvo* [Peasant farming]. Kyiv, Ukraine : Agropromizdat.
7. Horovyi V.P. (Ed.). (2014). *Menedzhment fermerskykh hospodarstv: navchalnyi posibnyk* [Farm management: tutorial]. Kyiv, Ukraine : «Tsentr uchbovoi literatury».
8. Bezzub, I. *Perspektyvy rozvytku simeinykh fermerskykh hospodarstv v Ukraini* [Prospects for the development of family farms in Ukraine]. Retrieved from http://nbuviap.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=419:agropromislovij-sektor-2&catid=71&Itemid=382

Received: 02.27.2017 / Review 03.20.2017 / Accepted 03.31.2017

